

Edebiyat bahçesinden bir meyve...

ALTIN BİLGİ

KUTADGU BİLİG'DEN SEÇMELER

YUSUF HAS HACİB

Hazırlayan
Yasin ODABAŞI

İÇİNDEKİLER

<i>Takdim</i>	9
<i>Yusuf Has Hacib</i>	12
Aziz ve Celil Olan Hazret-i Allah'ın Methini Anlatır.....	13
Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Methini Anlatır.....	14
Dört Sahabe-i Kiramın Methini Anlatır.....	15
Parlak Bahar Mevsimini ve Büyük Buğra Han'ın Methini Anlatır.....	16
Yedi Yıldızı Anlatır.....	19
İnsanoğlunun Kıymetinin Bilgi ve Akıldan Geldiğini Anlatır.....	20
Dilin Faziletini ve Kusurunu, Faydasını ve Zararını Anlatır.....	20
Kitap Sahibi Kendi Özrünü Anlatır.....	22
İyilik Etmeyi Metheder ve Faydalarını Anlatır.....	23

Bilgi ile Aklın Meziyetlerini ve Faydalarını Anlatır	26
Kitabın Adını, Manasını ve Kendisinin İhtiyarlığını Anlatır	28
Hükümdar Kün-Toğdı Hakkında	30
Ay-Toldı'nın Hükümdar Kün-Toğdı'nın Hizmetine Girdiğini Anlatır	33
Ay-Toldı'nın Hükümdar Kün-Toğdı Huzuruna Çıktığını Anlatır	39
Ay-Toldı, Hükümdara Mutluluğunu Anlatır	40
Ay-Toldı, Hükümdara Devlet Sıfatını Anlatır	42
Hükümdar Kün-Toğdı, Ay-Toldı'ya Adaleti Anlatır	46
Hükümdar Kün-Toğdı, Ay-Toldı'ya Adaletin Vasıflarını Anlatır	46
Ay-Toldı, Hükümdara Dilin Faziletini ve Sözün Faydalarını Anlatır	51
Saadetin Geçiciliğini ve İkbalin Güvensizliğini Anlatır ..	55
Ay-Toldı'nın, Oğlu Ögdülmiş'e Nasihatini Anlatır	58
Ay-Toldı, Hükümdar Kün-Toğdı'ya Vasiyetnâme Yazar	62
Hükümdar Kün-Toğdı, Ögdülmiş'i Çağırır	64
Ögdülmiş, Hükümdar Kün-Toğdı'nın Huzuruna Çıkar ...	66
Ögdülmiş, Hükümdar Kün-Toğdı'nın Hizmetine Girer	66
Ögdülmiş, Hükümdara Aklın Tarifini Anlatır	73
Ögdülmiş, Bir Beyin Nasıl Olması Gerektiğini Söyler	75
Ögdülmiş, Vezirin Nasıl Olması Gerektiğini Söyler	79
Ögdülmiş, Kumandanın Nasıl Olması Gerektiğini Söyler ..	80
Ögdülmiş, Ulu Hacibin Nasıl Olması Gerektiğini Söyler	83

Öğdülmiş, Kapıcıbaşının Nasıl Olması Gerektiğini Söyler	85
Öğdülmiş, Elçinin Nasıl Olması Gerektiğini Söyler.....	86
Öğdülmiş, Kâtibin Nasıl Olması Gerektiğini Söyler	87
Öğdülmiş, Hazinedârın Nasıl Olması Gerektiğini Söyler.....	89
Öğdülmiş, Aşçıbaşının Nasıl Olması Gerektiğini Söyler	90
Öğdülmiş, Hizmetkârların Beyler Üzerindeki Haklarının Neler Olduğunu Söyler	92
Hükümdarın Odgurmuş'a Mektup Yazdığını Anlatır.....	96
Öğdülmiş'in Odgurmuş'ı Ziyaretini Anlatır	98
Odgurmuş, Öğdülmiş'e Dünyanın Kusurlarını Anlatır.....	103
Öğdülmiş, Odgurmuş'a Dünya Vasıtasıyla Ahiretin Kazanılmasını Anlatır	105
Odgurmuş, Hükümdara Mektup Yazar.....	106
Hükümdar Kün-Toğdı, Odgurmuş'a İkinci Mektubu Yazar	110
Öğdülmiş'in Odgurmuş ile İkinci Defa Görüştüğünü Anlatır.....	111
Öğdülmiş, Beylere Hizmet Etmenin Usullerini Anlatır.....	113
Öğdülmiş, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Nesline Karşı Nasıl Davranacağını Anlatır	116
Öğdülmiş, Âlimlerle Kuracağı İlişkiyi Anlatır.....	116
Öğdülmiş, Çiftçilerle Kuracağı İlişkiyi Anlatır	116
Öğdülmiş, Zanaat Ustalarıyla Kuracağı İlişkiyi Anlatır	117
Öğdülmiş, Fakirlerle Kuracağı İlişkiyi Anlatır.....	117
Öğdülmiş, Nasıl Evlenileceğini Anlatır.....	117

Öğdülmiş, Odgurmuş'a Ziyafet Adabını Anlatır	118
Odgurmuş, Öğdülmiş'e Elinde Olanla Kanaat Ettiğini Anlatır	119
Hükümdarın Odgurmuş'ı Üçüncü Defa Daveti.....	120
Odgurmuş'ın Öğdülmiş'e Geldiğini Anlatır	122
Hükümdar Kün-Toğdı, Odgurmuş ile Görüşür	123
Odgurmuş'ın Hükümdara Nasihat Verdiğini Anlatır	125
Öğdülmiş, Hükümdara Ülkeyi Yönetmenin Usulünü Anlatır	128
Öğdülmiş'in Geçen Günlerine Üzülüp Tövbe Ettiğini Anlatır	130
Odgurmuş, Öğdülmiş'e Tavsiyede Bulunur	131
Odgurmuş, Doğruluğa Karşı Doğruluk ve İnsanlığa Karşı İnsanlık Gösterilmesini Anlatır	132
Odgurmuş'ın Hastalanarak Öğdülmiş'i Çağırdığını Anlatır	136
Odgurmuş, Öğdülmiş'e Rüyasını Anlatır	137
Öğdülmiş, Odgurmuş'ın Rüyasını Tabir Eder	137
Odgurmuş, Rüyasını Farklı Şekilde Tabir Eder.....	138
Odgurmuş'ın Öğdülmiş'e Nasihat Ettiğini Anlatır.....	138
Kumarı, Öğdülmiş'e Odgurmuş'ın Vefat Ettiğini Söyler...	140
Hükümdar, Öğdülmiş'e Baş Sağlığı Diler	141
Gençliğine Acıyarak İhtiyarlığını Anlatır	143
Zamanın Bozukluğunu ve Dostların Cefasını Anlatır ...	144
Kitap Sahibi Yusuf Has Hacib Kendi Kendine Nasihat Eder.....	145
Kaynaklar	148

Takdim

İslamî Türk Edebiyatı'nın ilk eseri olan Kutadgu Bilig "kutlu olma bilgisi" veya "mutluluk veren bilgi" manalarına gelir. Mesnevi tarzında yazılan eser, 6645 beyitten oluşan bir siyasetnamedir. Eser Hazret-i Allah'a hamd, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve dört halifeye övgü ile başlar. Müellif, baharın güzelliklerini tasvir ettikten sonra hükümdarı övgüye geçer. Kitabın adı, anlamı, ilim, dil ve iyilik konuları hakkında bilgi verdikten sonra asıl hikâyeye başlar. Hikâyeye dört kavramı temsil eden dört kişinin karşılıklı konuşmaları üzerine kuruludur. Hükümdar Kün-Toğdı "adalet", Vezir Ay-Toldı "saadet", vezirin oğlu Öğdülmiş "akıl", Öğdülmiş'in akrabası Odgurmuş ise "akıbet" kavramlarını temsil eder. Konuşmalar ve münazaralar daima bu dört önemli şahıs arasında diyalog şeklinde geçer.

Kutadgu Bilig, insana her iki dünyada saadete ermek için takip edilecek yolu göstermek maksadıyla kaleme alınmış bir eserdir. Eser kuru bir nasihat kitabından ziyade, hayatın manasını tahlil ederek insanın cemiyet ve

dolayısıyla devlet içindeki vazifelerini belirleyen bir me-
tindir. Müellif, ideal fertlerden oluşan cemiyet ve devleti
gözünde canlandırarak, kendi devrinden acı acı şikâyet
eder. Sıkı bağlarla birbirine bağlı olan fert, cemiyet ve
devlet hayatının ideal bir biçimde düzenlenmesinde ge-
rekli olan bilgi ve faziletin nelerden ibaret olduğunu ve
bunların nasıl kazanılacağını sanatkârane bir şekilde an-
latır. Eserinde, büyük meziyet olarak gösterdiği hareket
ve düşüncelerin kalmadığını söyler.

Türk yazı diline hâkim olan Yusuf Has Hacib, Uygur
Türklerinin geleneklerini devam ettirerek Türk milletinin
hayatına geniş yer verir. Karahanlılar devrindeki Türk ay-
dınlarının bilgilerinden, sosyal hayatlarından, din ve dün-
ya görüşlerinden bahseder. Dolayısıyla müellif zaman za-
man tecrübelerine yönelerek kahramanların ve büyüklerin
düşüncelerine değinir. Bu sözlerin yabana atılmayacağı-
na vurgu yapar. Kutadgu Bilig bu yönüyle birçok düşünce
ve nasihatleri bugün de istifade edilecek kadar doğru ve
gerçekçi olan, her yönüyle ibret verici kıymetli bir eserdir.

Kutadgu Bilig, telkin ettiği değerler bakımından İsla-
miyet'e dayanır. Eser, dünya ve ahiret saadetinin ancak
bu değerleri yaşayarak/yaşatarak mümkün olacağı fikrini
işler. Yusuf Has Hacib bu yönüyle ilk Türk eğitimcileri
arasına girmeye de hak kazanır.

Kutadgu Bilig'in bugün bilinen üç nüshası vardır.
Bunlar:

Herat Nüshası: Kutadgu Bilig'in tespit edilen ilk nü-
shasıdır. Arap alfabesiyle yazılmış bir nüshadan Uygur al-
fabesine çevrilmiştir. Hicri 4 Muharrem 843 tarihinde
kopya edilmiştir.

Fergana Nüshası: Kutadgu Bilig'in en önemli nüshasıdır.
Nüshayı bulan Fitret, Maarif ve Okutguçı mecmuasında eser

hakkında genel bir bilgi vermiştir. Ne zaman, nerede ve kim tarafından istinsah edildiği belli değildir.

Mısır Nüshası: Bu nüsha Kahire’de Hidiv Kütüphanesi’nin o devirdeki müdürü Alman Moritz tarafından 1896’da bulunmuştur.

Her üç nüshanın da tıpkıbasımları Türk Dil Kurumu tarafından yayınlandı. Eser üzerinde yerli ve yabancı Türkologlar çalışmışlardır. Ancak eserin son ilmî neşri Reşit Rahmeti Arat tarafından yapıldı. Mevcut üç nüshayı da karşılaştırarak meydana getirdiği metin 1947’de, eserin Türkçe tercümesi de 1959’da basıldı. Yayına hazırladığımız bu çalışma da Reşit Rahmeti Arat’ın orijinal metinden Latin harflerine çevirdiği *Kutadgu Bilig Metin* ve *Kutadgu Bilig Çeviri* adlı eserleri esas alınarak hazırlandı. Mısralar arasındaki akışı bozmadan seçmeler yaptık. Karahanlılar döneminin dil özelliklerini ve Türk kültürünü en güzel şekilde yansıtan bu eserin kıymetini, Reşit Rahmeti Arat şu ifadelerle dile getirir: “Eser, şairin seçmiş olduğu yarı hikâye ve yarı temsil tarzında, arada hareketi hazırlayıcı ve izah edici monologlar ve canlı tabiat tasvirleri ile süslenmiş olan sahneleri ile bütün olarak öyle mükemmel bir üslup ve mimarî içine yerleştirilmiştir ki bu malzemeye başka ne gibi bir şekil verilebileceğini düşünmek bile güçtür.”

Yasin ODABAŞI

Yusuf Has Hacib

Yusuf Has Hacib'in miladi 1018 yılında Balasagun'da doğduğu tahmin edilmektedir. İyi bir tahsil gören Yusuf, çağının ilimlerinin yanı sıra Arapça ve Farsça öğrenerek yetişti. Kendisi köklü bir aileye mensuptu. İlmi, fazileti, zühd ve takvasıyla cemiyetin içinde hürmet görmüş birisiydi. Kutadgu Bilig'i yazdığı dönemde Balasagun ve Kaşgar şehri on birinci asır Orta Asya Türk kültürünün ve dilinin merkezi sayılıyordu. Balasagunlu Yusuf, eserinin esasını burada yazıp düzenledi, ancak son şeklini, gittiği Kaşgar'da verdi.

İslam sonrası Türk Edebiyatı'nın bilinen ilk eseri Kutadgu Bilig'in üzerinde 18 ay çalıştı ve 1069 (462) yılında tamamladı. Bir buçuk yılda tamamladığı eserini, Karahanlı Devleti'nin başkenti Kaşgar'da, Doğu Karahanlı hükümdarı Tabgaç Uluğ Buğra Han'a sundu ve huzurunda okudu. Eseri çok beğenen hükümdar, Yusuf Has Hacib'i sarayına Has Hacib (Başmabeyinci) olarak tayin etti. Yusuf Has Hacib, bundan sonra ömrünü devlet hizmetinde geçirdi. Kaç yılında ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

Eseri Kutadgu Bilig adını vermesini ise, "Kitaba Kutadgu Bilig adını koydum ki, okuyanı kutlandırınsın" ifadeleriyle izah eder.